

A 3824.
2630

J. E. Meigas.

Tartult-Konstantinopoli.

Muljendid 7-kuulise reisimise wältusel
Lõuna-Wenemaal.

Tartus, 1912.

Germaani trükifoja trüff.

Rõudke ainult E. W. Klasmann'i „Uus eht must wärwi“, tõdus
wärwimisefks kõige parem, musta paberiga walge kirjaga. Etiket on
nr. 15068 all finnitatud. Tartus, Kaubahoowis nr. 22.

EW. KLASMANN
TARTUS.

Uus eht must wärwi

KAUBA-
HOOW
22

ühe pulb-
riga wärwida.
1 naela willase,
siidi, poolwillase, puom-
willase, luase ja pallase
wärwimisefks. Sulata wärw 10
toobi keewa weega ära. Siis pane enne
marjats tehtud riie eht lõng sisse ja keeda itka
ümberliigutades 1 tund. Lase ära jahtuda, lo-
puta ja kuivata.

P. Eichelmann'i
Kellade kauplus
ja töökojad

Tartus, Promenadi nui. nr 3.

Naatuse nui. 11.

Soowitan kõige kuulsamate wäljamaa wabrikute tasku-
seina- ja laua kellafid ; ketid, preslokid, medaljonid,
prossed ja käewõrusid jne.

Paranduse tööd kui ka müüdawad kellad saawad korrali-
kult tehtud. Et mina lüwa aega suurtes ärides iseseiswalt
töötanud olen ning ametis täiesti harjunud, siis wõin ka
tööfid igapidi korralikult ja puhtalt valmistada.

Rohket osawõtmist lootes. Uspakkilult P. Eichelmann.

J. C. Meigas.

Tartult-Konstantinopoli.

Muljendid 7-kuulise reisimise wältusel
Lõuna-Wenemaal.

Tartu tsensuri
arhiivist 1914.

Tartus, 1912.

Trükitud D. Busch'i kuluga.

ENSV TA F.R. Kreutza
Kirjandusmuuseum
ARHIIVRAAMATUKOGU

97 229

I.

Uuni-kuul sõitsin ma Tartust välja, et väikest suve ärasaatmise lõbureisu laiemas ilmas ettevõtta, mis aga peagi seitsmekuuliseks tülitavaks reisuts ümber kujunes. Reisisimise programmis oli mul esiteks Tallinn ja teised Gestiimaal olevad linnad. Kõrg liikus jaamast jaama ja mind minu saatjate filmist kaugele kandes, oli mul võimalik oma reisu-sihi üle üksi jäädes pikemalt järele mõelda. Ma tegin enesele ülesandeks kõigi tähtsamaid nähtusi ülesse märkida ja neid lootuse peale avaldamiseks alal hoida. Peagi tutvustasin ennast kaasreisijatega, kelle seltsis ma lõpujasti teise päeva hommikul Tallinnasse jõudsin.

Wagunist välja astudes, ei olnud mul ühtegi tuttavat ega sõpra vastas, sest et nad minu kauase äraoleku järele juba mõderaks olivad jää-

nud. Nii siis läksin üksi oma ette eestlaste pealinna ja Soome lahe äärist filmitsema.

„Tallinn ei pea iialgi valmis saama“, ütles muinasjutt linna kohta, nii ka on, seal testavad alalised ehitused ja parandamised edasi. Ka linna isad ei tuku. „Schaeffi“ tiit, mis raudteejaama esisel platsil alati wesiw ninaga möödaminejatele wastu aewastas, on mõne aasta eest hoolsa kätte läbi ära kuuwatatud. Sinna läbi minnes ei tärkanud palju iseäralist filma, aga Uue turule jõudes, kes 16. oktoobril 1905 kuuli-rahe all piisaraid walanud, pakub palju waatamise materjali. Enne ruumikast Uuest turust on nüüd ainult lapike maad järele jäänud, kus turuaegadel kauplejatest kui ka oõtjatest tungil täidetud on, nii et liikumine täitsa wõimatuks kipub jääma.

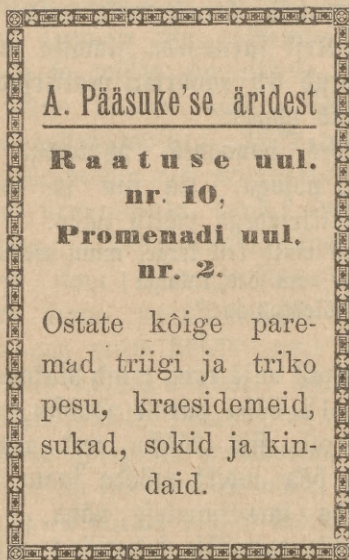
Uue Gesti Raenu-hoiu ühikuse maja wastu on suur iluta fakte teatrihoone kiwritaolise katusega kuna aga Gesti oma sealsamas uhkelt enese turja tõstab ja suurt Kalewipoja kogu paista lasseb, mis küll tõe ja uhkusega esimeseks Gestis selle taoliseks ehituseks pidama peab.

Mis uue „Estonia“ teatri stiilisse puutub, siis on see wanast Greeka stiilist Renaissance ja modern-stiilist kombineritud. Sambad tuletawad Greeka stiili meelde, katused, laed ja aknad on aga enam Renaissance ja modern-stiilist pärit. Arhitekt on siin midagi omapäralist luua püüdnud ja see on tal torda läinud, nii et meie Tallinnas hoone

saime, mis teiste rahwaste paremate ehituste kõrwal wõib seista.

Sinnaft wäljas „Rahumäel“, kus üle 60 Uuel turul surma saanud, maetud saiwad, pakub waja-
tajale kõrbe taolist pilti. Hommikuse päikese
kaeblikul naeratusel, jõudsin waewalt paar wersta

linnaft
mööda
liiwaft
teed ee-
male ja
linna
kulla-
tuid tor-
nisiid sel-
jataha
jättes,
kui pare-
mal pool
tee kõr-
wal üht
mända
näha
wõib,

sofistada: „mina olen seda toledust pealt näi-
nud ja wõin sellest jutustada.“ Sammusingi
temakele poole, et ta ka mulle minewikust ju-
tustaks, kuid enne kui ta oma kōhinaga seda
teatanud oleks, aimasin ma juba. Seal liig-

kele of-
sad wäl-
jasiruta-
tult, na-
gu kah-
mats
krampsi-
tult mil-
legi,
wiist
mööda-
minejate
järele,
et neid
ligemale
tõmmata
ja salaja
midagi

läheduses lagenditu ääres paistiswad weel paar niisugust tähendusrikast aga sirgemat mända. Argliselt seadsin sammud sealt ära surnuaia poole, mis mändadest mitte kaugel — kõrgel liiwakünkal paistis.

Rahumäele jõudes (täitsa kohane nimi), — suur liiva mägi ei ühtegi elumaja ligidal, ainult tuulehoog puhub karastawalt tasa üle talmu küngaste. Kest surnuaeda filmasin ma iseäralise aiaga piiratud 49 raudristi pealkirjadega: „16. okt. langenud ohwer.“

Mõnedes haudades puhkawad isa, oma 16—17 a. pojaga. Ka siin ja seal oli nimetatud pealkirjadega ristisi näha.

Olgu muld teil kerge, minu wennad!

Singake, mu ded, rahuga!

Teie mälestus ja *)

Tallinnast wiis rong mind Rakweresse, kuhu ma ka kell 12 öösel päralt jõudsin, ja et linn liiga pime oli, siis küsisin teed wõerastemaja juurde, kus ööd wõiks mööda saata, et päewa walgel jeda ime-linnakest näha. Küsitawalt sain ma lahke tarwilise juhatusse: mitte kaugel raudtee-jaamast on wõerastemaja, nimega: „Rakwere,“ keda pimedas küll wõeral halb ülesleida on, sellepärast et seal tulešid ei põle, aga eemalt paistwat plangi äärt mööda õige kerge olla kätte

*) Siin on Arabia sõnawabadust tarwitatud, jäeb ära. Raam. kirjutaja.

jaada. Lääsin ka käsitandu tohades plank-aeda üles otsima, mõteldes kui juba aed täes, küll siis mõderastemaja isegi ülesse leian. Leidisin ka aia, aga minu õnnetuseks mõderastemaja otsides sattusin plangi ääres olewa suurte mudawee-kraawis ma ennaft kõige oma olemisega ja reisipakkidega tahtmata külmas ja porises wees suplemas tundsin olema. Ise pääsesin küll eluga, ühte reisipakki ka wälja õngitsedes, kuna teine wäiksem pakikene kaduma läks. Märjalt mõderastemajasse jõudes sõnasin: „Miks teil tuluke ei põle ja teie jõgedesse, mis mõderastemaja ümber piirab, mõni ära uppuda wõib,“ wastati ilmsüüta healega: „Meie linna rahwas leiawad mõderastemaja ilma tuletagi ülesse“. Nii on siis Rakwere linna mõderastemajad rakwerlaste eneste jaoks, aga mitte sissesõitjatele awatud, ja mõderad wõiwad rahuga Rakwere mudakraawides öösel reisirahwast wälja puhata ning endale tunda lasta, kui oleks Haapsalu mudawannides terwiist parandamas. Dinn iseenesest on wäike, must, pime ja ilma eluta ja harwa tõuseb mõni uus maja nähtawale. Tööstuse asutusi, peale wäikeste käsitöö kodade, kahe piimawabriku ja kahe trükitoja ei ole siin olemas. Seltsielu on soikus; harvasti annab enesest „Hariduse selts“ ja „Õopit“ elumärkisi, kuid pea ilma asjata, sest kõrwal töötab kõrts: „Kuld-ankur“ tubliste, kus tihti peale suuri lahinguid lüüakse.

Narwa, see on 50 tuhande hingeline töös-
tuse linn, keda Gesti tegelased „esimese laulupi-
duga“ 23—24 juunil terwitama tulivad ja temale
13-tunnilise tööpäewa asemel 14-tunniliselt soo-
witasiwad, asub ametlikult Peterburi kuberman-
gus; ning seega käib ta Gesti asunduste hulka.
Ta on pealegi ainuke linn, kus eestlastel muu-
laste kõrwal juur enamus on.

Narwa laulupidu 1912. oli Wene-Prantsuse
sõja isamaalik mälestamine . . . Ujunikkudel
sai aga siin võimalikuks üksteisega kokku saada.

Tallinna laulupidul lauldi L. Koidula laulu,
mida Gestimaa kuberner „suuletanud“, kuna
Narwa „esimese Gesti laulupidule“ kõlbasiwad
J. W. Jannseni alamsuse ja sõjalaulud, ilma
et ametnikkudel nende ümbertegemisega suurt
waewa oleks.

Nagu algusel kuulda oli, on laulupidu
komitee järgmise küsimise arutamise kallal kibe-
dasti ametis olnud: „Et piduplatši ümber aia
ehitamine kalliks maksma läheb, — siis tuleks
walitsuselt strahhnikuid paluda . . . strahhnikud,
kes piduplatši aiana ümber piiraks“.

Nästat 60 tagasi, kui kodumaal wäljarän-
damise mõtted juba laiemalt liikuma hakkasiwad,
kui ärawinsutatud teoorjad kodu-priiuselt enam
midagi ei lootnud, waid hulgakaupa kokku koguma
ja Samara, Arimmi ning Kautasia poole tõttama
hakkasiwad, — siis oli Narwa linn alles wäike.

Wäikestes töökodades töötasivad wäljamaalased ja kui Eesti teoorje sinna mõetigi, siis kuulmata odawa palga eest. Praegused suurmabrikud olidwad siis osalt asunisel, osalt töötasivad alles wähese tööjõuga.

Uga siis hakati Narwas töökodasid ja wabrikuid suurendama, ja Krenholmi hiiglawabrikut ehitama.

Wäljarändajatest, kes 1857—1860 Wiru randadelt ja mujalt kofku kogusivad, walgus üks osa Peipsi taha ja sealt edasi, teine osa jäi Narwa kaldal peatama. — Narwa wabrikud töötawad juba mitmetuhande töölisega, kelle seisukord teoorja omast wähelähku lähem.

Tööpäew on üleüldse 16 tundi pikk, wenib aga tihti 17. tunnini. Selle juures on kuupalk: lastel $2\frac{1}{2}$ —4 rbl., naestel 5—7 r. ja meestel 7—8 r. Kortarit leiawad tööliised wabriku kasarmutes, kus perekonna peale kongifene anti, mille pörand 12—16 ruut arsinat suur oli. Palju töölist kügales sume aegadel kuurides, lakkades ja mõnesugustes seinteta peawarjudes — kuni Narwa agulites majasid ehitati. — Terwis-hoiu olud oliwad siin halwemad kui wäljarändajatel Wenemaa puustustes, kus need puude all warju otsisivad. 16—17 tundi wiibisivad inimesed töökodades, kus lämmitaw õhk walitses, 7—8 tundi kügalesivad wiletsates korterites. Ja jõök oli selle juures wiletsam

fui tolleaegsel teoorjal. Tööliste seas tekkisid mitmesugused haigused; suremus oli üleüldse suur; — ja laste suremus tõusis niisuguste armudeni, mida kufagil kunagi tuntud ei ole.

Masinaid tolleaegsetes Narwa wabrikutes olidwad nii puudulikud, et töölisel nende juures enam kui kats kätt pidi olema. Kuna Narwa aktsionärid, millede hulgas parun Knop kõige kuulsamaks on saanud, niisugust looduseparandust korda saata ei suutnud, siis lasksid nad töölistel palja jalu töötotta ilmuda, et nad tarbetorral jalawarmastega kaasa aidata võiksid. — Nii tuli siis ketruse masina juures, kui mõni lõng katkes või sassi läks, jala abil teatud wärten seisma panna, kuna kätega sõlmi loodi. Selle juures pidi tööline ühe jala peal seisest kõig muuskliid pingule tõmbama.

Külm põrand tegi juba lühikese aja jooksul jalad haigeks. Tööliste seas lagunesidwad weetõbi, jooksjad ning mitmesugused kurnawad haigused laiali. Peale selle tuiskasidwad need masinad käies olimehima töölistele suhu ja silma, mis terwise peale koe raskesti mõjus.

Niisuguste oludega ei suutnud mehed kudagi leppida. Paljud nendest jätsidwad perekonna wabrikusse, ja rändasidwad Wenemaale. Mõned mehed omandasidwad kufagil maatiiki ja kutsusidwad perekonna järele; teised tulidwad terjates Narwa tagasi, et naese juures, kes wabrikus

töötas, peamarju otsida; mõned jäiwad endi perekonnale igawesti kadunuks. — Üleüldse fuju-
nes Narwa perekond järgmiselt: naene sai pere-
tonna peaks, mees tema abiliseks; ja lapsed, kes
sel ajal 7-daft eluaastast töötojas käima hakkasi-
wad — pidiwad juba warakult oma põdejat
ema ja tööta isa toitma hakkama.

Narwa kalsewi-, lina- ja puuwilla wabrikud
meeste tööd palju ei tarwitanud; nad toetasiwad en-
did peaaesjalikult naeste ja laste wäljakurnamise
peale. Nõnda hakkas tiutööstuse edenemisega Nar-
was naeste arm kasvama, meeste arm kahanema.
Mehed, kes siia jäiwad, wõisiwad naeste kulul
ulama ja jooma hakata . . . Naeste wõistlus
meeste peale oli suur; — „targad“ mehed
wõisiwad korraga mitu naest „pidada,“ „tööta
töölistena“ endid toita lasta. Perekonna elu
langes kuristikku, lastekaswatus jäi saatuse hoolde;
juba 7—10-tes eluaastates jäiwad lapsed
töötodades kehalikult wäljakurnatud ja waimliselt
nüristatud.

Kiisugused olud walitsejiwad Narwas kuni
90 aastateni.

Mitmesuguste töötodade ja ettemõttete tõttu
hakkab Narwas meesterahwaste arm kasvama,
ja sellega ühtlasi perekonna-elu enam loomulikku
fuju omandama. Tööpäew määratakse 13 tunni
peale, ja palgad hakkawad tõusma.

Kuid seda kõike sünnib liiga väiksel mää-
dul. Narwa olud paranewad wäga wisalt.
14=tunniliist tööpäewa ja 40=kopikalist päewa=
palka tuleb weel selle aastasaja algul ette;
ja terwise wastased olud töökodades lõhuwad
rahwa terwist peaaegu endise julgusega edasi.

Praegu on tööpäew üleüldiselt 12 tunni
peale määratud; kuid paljud töökojad wenita=
wad teda 13 tunnini. Harilik päewapalk on
60—100 kop.; tükitöölised teeniwad 5—9 rbl.
nädalas.

Rahwa terwis on halwem, kui kusagil mu-
jal kodumaa linnas. Osalt päranduse teel saa=
dud, osalt praegustes oludes tekkinute haiguste
ja põduruse tõttu kujutab Narwa linn rahwa
väljasuremise paika. — Suur protsent sünnita=
jatest sureb nurgawoodis. Paljud jääwad esimese
sünnitamise korral sandiks. Lapsed on kõhetud
ja nõrgad. Ja $\frac{2}{3}$ noortest inimestest on kah=
watud, haiglase wälimusega põewad werewaesust
ehk mõnda teist „Narwa haigust“.

Suremus, mille üle siin keegi arwustikku
ei ole teinud, näib 2 korda suurem olewat, kui
teistes ümberkaudsetes linnades.

Narwa oleks oma 50=aastase tööstuse edene=
mise ajal juba kolm korda wälja furnud, kui siia
aast=aastalt wärsket jõudu juurde ei woolaks. —
Narwa kiutööstus on 50 aasta jooksul lapsi ja
naisi furnates koleda häwitamisetöö korda saat-

nud. Ta on perekonna ära lõhtunud, rahwa kolbliselt mudasse surunud, tema terwise häwitanud ja teda waimliselt tuimaks teinud.

Majandusliselt ja kulturaliselt seisab Narwa linn madamal kui harilikud Wenemaa kreisilinnad paljudes kubermangudes.

Narwal, kui töölise-linnal ei ole olewikut. Tööliselisumine on siin alles algamas, ja ta on siinse kasarmu-süsteemi ning aktsionäride üliwõimu tõttu enam tagasi hoitud ja maha surutud, kui tuisagil mujal. Ja niikaua kui tööliste liikumist ei ole, ei ole Narwas mingit tõsi liikumist.

Narwa karakusefelts on tuhande kõrtsi naeruks saanud, ja teistel kodanlistel seltsidel on ainult niipalju hinge sees, kui palju iseteadmusega töölised nende alkoholi puhwetisid ja tantsuõhtuid tarwitavad on.

Omavalitsuslisest korraldustest ei ole siin midagi head rääkida, iseäranis julgesti patustatakse rahwa terwise wastu.

Linn, mis allpool wabrikuid seisab, ehitab jõe peale weewärgi ja müüb rahwale wett — 2 kopikut toober; see kallis wesi jäsaldab kõike muda, mis wabrikute tallidest, töökodadest, saunadest ja pesutöökidest tuleb. Selle juures wõtawad linnafad wabrikantide ees mütsid maha, korraldavad uulitsaid, mis linna wabrikudega ja wabrikuid

wassjaliga ühendawad; aga tööliste linnajaod upuwad poris ja mudas.

Kiisuguste ja sarnaste olude üle mõits Narwas terwed raamatud kirjutada, aga kodanlised Narwa lehed s. o. Tallinna lehtede sabad — „Aeg“ ja „Meie Elu“ watiwad. Nad toowad Narwa kõrtsifakeluste ja warguste üle pikki sõnumeid. — Kõik muu on siin korras, kõigest võib waitida!

Narwast wiis mind rong jällegi edasi läbi Samburi ja Gatshina linnade ning sealt Lõuna-Wenemaa poole tüürides Pihkwasse.

Pihkwas peatafin ja käisin kuulust Petseri kloostrit waatamas. Waatafin liiwa mõlwituid koopaid, (mis muidugi sõjaaja hädaohutude pärast kaewatud). Minu küsimise peale, kust need koopad sünninud, wastas munk: „Need on Jumalast antud.“ (БОГОМЪ ДАННЫЯ). Waatafin ka kloostrert. Silmapaistew oli Jumala-ema kuju, keda tuhanded kalliskiwid ehtiswad. Terwe klooster säras kullast ja hõbedast. Umbes 60 wersta kaugusel Petseri kloostrist asub wana kubermangu-linn Pihkwa. Linnal on weel wanad kaitsemüürid paiguti terwed. Müüride taga paistawad ilusad mitte kõrged mäed. Linn on umbes 7 wersta läbi mõõta. Kirikuid on linnas rohkesti, nagu iga suuremas Wene linnas. Praegusel ajal seatakse linna elektri-tramwaid sisse. Linn kannatab sõdade

puuduse all. Läbi linna jookseb Великая (Suur) jõgi mis linna lähedal kahte arusse laguneb. Ühte mööda sõidavad aurulaewad kuna teise peal palgi parved ja lodjad liiguvad. Üle suure jõe wiib ainult üks ainus sild, keda weesi kewade suure wee ajal ära uhub, nõnda et linna wastastifud pooled üks ühega ajutiselt läbitäimiseft tatistatud saawad.

II.

Quuga st ja Ostromi linnadest Riiewisje sõites peatafin jugu Dwinski linnas, mis keskmine aga kole must juudi linn on. Uulitsaid katab wana rämps ja toapühkmed, kus närudega kaetud ja haige filmadega juudilapsed seapõrsaste ja kitsetalletestega ühes kepsu lööwad. Poolamaalt Wilna linna jõudes näeb film suurt ilusate majade kogu, puhtade uulitsate ja hulga kiriku tornitega. Wilna on poolakatele ajalooz tähtsaks saanud linn, kus nende kunigas August elas. Kuninglikud lossid on nüüd pooliti tühjad ja Wene walitsuse ametikohtadeks ümber muundetud. Sigiläheduses on Kasimierzi turg, kus 1707. a. 30. sept. Rootsi kuninga Karl XII. nõudmisel kuulus mõisnik ja Siwimaa äraandja S. R. P a t k u l ratta peal lõhki kistud sai ja ta pea teiba otja pistetud. — Wilnast järgneb L i d a,

üks Poola väike linnake, mis küll nimepidi Poola aga jällegi juutide asupaik on. Terwe linn on juudi ärimehi täis. Theewett ja toitwamaid toitufid ei ole kogu linnast saada.

Palamus tapab ja juut ei anna üle oma ämbri ääre külma wetgi, arwates, et ristiinimese suu sealihaga koos on. Piüüdsin mütsiga wett wõtta, mis kaewu sügawuse pärast korda ei läinud. Juudid angeldawad metsaga. Paljudes kohtades on põlenud metsa näha, mida kohalikud elanikud juutide arwesse panewad, et siis saada nad kroonult niimoodi odawamalt metsa ülesosta. Edasi S a a r n a, Poolamaa wiimane alew, 291 wersta enne Riiewi linna. Rahwas on siin wähe haritud, peaaegu mitte sugugi, kannawad omaõetud takuseid riideid, wiisud jalas ja on enamaste põllutöölised, teefillutajad jne. Koolisid ei ole kuskil näha, ka ei ole põllul ühtegi põllutöömashinat. Poola talupoeg jõob siin nurgas halwasti, ei osta, ei hoolitsegi põlluharimisest, läib usu kamitsas, ei arwa ennast ilma kohalise juudisoost elanikuta ära elada saawat. Küsib nõu, kui oma wiimase looma ära müüb, kust hobust osta jne., mille wahelt jällegi juut oma tolli saab. Kaudtee teenijad ja muud kohata rahwas ei saa kohalikudelt talupoegadelt midagi ilma waheltkauplejateta osta. Talupojad müüwad juutidele põllusaadusi, mida nemad jälle kasudtega edasi annawad. Söö-

giainete hinnad on Saarna alewis ja ümbruskonnas odawad. Muna paar 3 kop., wõi nael 27—28 kop., must leib 2, walge 3 kop. nael. Sunad ja üleüldse aiawili on ime odaw. Piim on aga kallis, suwel 8, talwel 9—10 kop. toop, sest et siin karjapidamist ei tunta, kuna karjamaad küll ja küll olemas on. Ei tea mil põhjustel Poolamaal jõed wahel üle ajawad, nii et werstade wiisi wesi walmis tehtuid heinamaid enese alla matab. Suure wee pärast on küpikonnade tõrwmulukustaw kisa päewal kuulda. Riiewi jõudes äratab mind suur pomin wagunis üles. Ringi waadates näen, minu kaastreisijatel sarwed pähe kaswanud olema ja kõiki filmad ülespoole tõstes iheenesele midagi kõwasti pomisema, nad on juunid ja peawad hommikupalwet Olengi juba Riiewis. Riiew on täitsa ilus linn, oma arwamata kullatud firikutornide ja kõrge mägedega. Uulitsad on piinlikus puhtuses ja igal pool liigub puhtas ja uutmoodu riietes inimesed. Terwet linna walgustab elekter ja uulitsa raudtee (tramwai) liigub elektriga. Tuhandeid usurändajaid talupoegi, mis sadande werstade tagast Riiewisse tulewad, on jalkadena iga päew firikute ees näha.

Toiduained ja korterid on siin juba kallimad, umbes Peterburiga võrreldes. Linna ümbruses on wähem metsa, selle aset täidawad ilusjad, ühetasased rikkalikud wiljapõllud.

III.

Jekaterinoslaw. Riiewist kahe öö ja päewa tee mööda wäikest aga keerulist Dnepri jõge hommitu poole sõites on wiljarikas tööstuslinn Jekaterinoslaw. Rauawalamise wabrikud purtskawad ööd kui päewad tuld ja suitsu korstnatest linna peale wälja. Kõige suurem nendest on Brjānskaja raua ja malmi walamise ja põllutöömashinate-wabrik, kus 16,000 inimest tööd leiawad ja üle 20,000,000 puunda malmi aastas ära walatakse. Linn ise ei ole mitte wäga suur, aga pikkaid ja laiu uulitsaid piirawad haljad puiestitud ümber. Linnas asub palju imeilusaid elektriga walgustatud aedaid, Katarina II. au-samba, wappide ja mõnede hommikumaa puudega rahwale jalutamiseks priid. Gestimaa kaste ei ole kusagil näha. Jekaterinoslawist Kamenskije alewini, 18—20 wersta asub tihe aholide tüla, hoolfaste haritud ja wäga rikkalikkude, ühetasaste kui ka sugu mägiste wiljapõldudega. Küla elumajad, pealtnäha kõik kivist, aga ligemalt waabates on nad sawist õleseguga ülesse ehitatud ja seinad walgeks wärwitud. Katused on õlest ja jõe pilliroost. Metsa on wähe, põletatakse turbaid, mis põletuspunde aset täidab. Nikolajewi linna ümbruses Gersoni kubermangus ja kuni Bug'i jõeni, mis Mustamere suus, on wiljarikkad lagedad põllud ja palju suuri raua-mulla kaewan-

dusi, kus järelegi kaevanduses 100—150 töölist 1 rubl. kuni 130 kop. päevas tööd teevad. Peale Gestiimaal kasvava aiavilja kasvavad loosafalt juurtel väljadel kanep, kufuruus, kõrvits, päewaroosi = seemned, wiinamarjad ja teised taimed.

Tasufellad,

meeste ja naesterahvastele, eht aufer kõlawa käit kivi peal 250 kop. ja kallimad, ka laua- ja seinakellad 120 kop. ja kallimad. Paranduse tööd kõiksugu kellade juures saavad ka väga korralikult 1—4 aastase vastutuse all valmistatud.

August Pikker'i
kellade-tööstus Tartus.

Suured stepid (istandused) on arbusiid täis, mida ümbruskonnas 3—12 kop.tükk müüdatakse. Sekaterinošlavi ümbruse rahwas elab ra-

huloldawalt ja töötab täitsa iseteadmuse ja kindla rahuga oma põldudel. Põldudel on põllutöömasinaid ja raudasfidega weowantreid näha. Suured moorid liiguvad peksmata wiljakoormaid väljadelt rehealla ja peksetud terad kottidega Dnepri jõe poole westile jahwatamiseks, kus selleks isemoodu, Gestiimaal nägemata westwestid jõe peale asutatud on, mida Dnepri jõe tasane jooksew wool ümber ajab. Mõisafid, nagu neid Gestiimaal iga samm peal, on wähe, ainult mõned — kõik maa on enamasti rahwa käes tarwitada.

IV.

Odesja st Sewastopoli, (Krimmi)
Saltasse, ja mööda Musta merd Kon-
stantinopoli.

Odesja, kolmas Wenemaa ülikooli linn,
mis 1948 wersta Gestimaa pinnalt eemal Lõuna-
Wenemaal Mustamere kaldal vastu Türgiriigi
rada asub, on oma laialdaste sadamate poolest
kuulus, kus peaaesjalikult kaupa kui ka reisijaid
Wene- ja väljamaa wahet weetakse. Linn on
üks kiwi lasku, kus ühtegi puumaja film ei näe,
sest et siin ümbruses metsa ei kaswa. Puid ja
laudu müüakse poobides naela ja puuda wiisi,
ahju-kütteks on kiwisüsi.

Sinnal olewa elektri rohkusel töötawad ma-
jade katustel kino-aparadid, kus õhtusel widewi-
tul möödaminejatele elektritule walgusel suur-
äride kõmu-kuulutusi ja elawaid pilta näidatakse.
Õhtustel Sumalateenistuste aegadel on firitud
jeest, kui ka väljast ja tornid elektri mitmewär-
wiliiste trledega ära walgustatud.

Sinna süda on kena ja puhas, soojama puu-
dega uulitsaääred ära haljastatud, aga uulitsa-
raudteede poolest wähe teisest suurlinnadest maha
jäänud. Praegu seatakse elektri raudteefid alles
sõidule, kuna tänini halenaljakaid wagunisi hobu-
sed edasi tirisiwad.

Sinn on näitefunkstis hästi edasi jõudnud. Määratu suur teater töötab juba 20 aastat heade tagajärgedega

Pühajid on siin peaaegu igapäev, kuna kõik enamasti kiritu-, Wene-, ja Suudi-pühad, sest et üle Wenemaa linnade siin kõige rohkem juuta elab ja terve linna suur kaubandus on kõik juutide käes. Smet on näha Odesja odawates söögimajades, kus ümber 50,000 paljajalgsete falk söömas käib. Siin ja seal laua äärtes on liikuvaid kogusi söömas näha. Korraga hakkab mängumasin üürgama ja Wene tantsu „kamarenskid“ lastma, mis Põlsky-Spussky*) elanikkudele elu sisse ajab. Nad kargavad laudade äärest püsti, puulustivad ja plekk-söögindud lendavad laudadelt. Muusik on nii võrt nende peale mõjunud, nad tantsivad wäntoreli saatel (need räbalates kaetud inimeste warjud). Neid keelatakse, aga nad ei lasse endid palju segada.

Laew „Tshernomoretschi“ peale astudes, et Sewastopoli sõita, paigutatakse ka Odesjast mõelade wahel kümmefond suurte habemetega ja ka poisikese ohu noorimehi laewale, kellel ainult sargi-jätised weel ihu katawad ja mereõudse tuule käes lehitatades ise lödisevad. Paari päewase sõidu järele lahtisel Mustamerel liugeldes kus suured mere loomad laewa ümbritsewad, on kehwi

*) Sinna poolt ajutatud bömajad, kus enam kui 400—500 inimest prii bömaja leiawad.

ja söömata kogusi merehaigeks teinud, nad on üksteise ligi iseäraldi kajuti nurka surutud, kus neil tuule eest wari ja waheldi weega niisutatud leiba kehakinnituseks wõtawad. Mehed on Odes=saft paljasjalgsete rügemendist, kes kuidagi wiisi politsei wõimude kätte on langenud ja nüüd prii kodukohta reisu mööda Gersoni kubermangu laiali saadetakse.

Sewastopolile lähenetes, ei jää neist ühtegi enam laemale. — Walus on neid õnnetumaid inimesi (wõi kuidas neid nimetada), mis Wene=maal suurema linnade tööpuudusest tuleb, Odes=sa näha.

Rusalgid siie ja lõunapoolses Wene= kui ka Poolamaa linnades, peale Moskwa ja Hartowi, kus ükskord waesus ja alkoholi pruukimine, wil=jaikaldus ja alaline elu kallimaks minemine walitseb, ei ole nende ridade kirjutaja 18 suuremast linnast läbireisides näinud, kui Odes=sa linnas, millest mõndagi juba mõnesgi Gesti ajalehe weerkudel kirjutatud on, nii et siin enam pikemalt kirjeldada ei tarwitse. Läheme siis Odes=sa nähtustest mööda ja astume laewalt maha, mis juba Sewastopoli jõudnud on, et näha, mis ka seal kirjutamise wäärilist on.

S e w a s t o p o l, üks tore Arimmi pool=saare linn ja sõjade tallermaa, asub Tauria ku=

bermangus, on seda väärt, et siin temast ka Gesti rändaja oma nägemiste järele juttu teeb.

Hommitupoolne kallas Krimmi mööda Mustamerd laewaga Sewastopoli sõites ei näe reisija esiteks muud, kui kõrgeid mägesid. Alles mägede vahelt, ussina keerletes, jõuab laew Kaukasia kalda poolt sõites Sewastopoli reidile, kus kümme-kond sõjalaewu ankrus ja nende lähidale mägede wahete peatuspaika wõttes.

Kolm tugewat mäge, mille rinnaul mitte suurte, aga tihetate majadega ja firikute tornidega ära tikitud linn asub, kus 12 tuud järgimööda meie kui ka waenlaste wägede weri alla Mustamerde woolanud olla.

Pikka keerulise ja wäsitawa treppi mööda üles jõudes, leiad end häkitselt linna südames, meelitaawate peauulitsates olema, kus palju sõja ülemate mälestuseks au- ja mälestuse-sambaid igalt poolt hulgana silma paistab. Sga teine, kolmas maja kannab marmori walget tahwlistest musta firjaga, näituseks: «ВЪ ЭТОМЪ ДОМѢ ЖИЛЪ Э. И. Тотлебенъ 1854—1855 года» jne. Uulitsad on suurtükide, laewa-ankrute ja kõi-fugu mere, kui ka maa sõjawäe tarwituste riis-tadega ilustatud.

Museum, kus sõdade mälestusi siamaani kindralist kuni soldatini alal hoitakse, ja wähe-se maffu eest näha wõib, on muu seas ka Prantslaste 27. aug. Sewastopoli kallaletungimise la-

hingu riistad, kui neid faotustega wenelasteft tagasi löödud sai ja nendest põgenetes maha jäetud riistafid weel tänapäew näha. Rõige suurem oli minewa aastafaja sõdadeft, Krinni-Sewastopoli sõda 1853—1856 a. Selles sõjas sai ühendatud waenlastel, türklastel, inglastel ja prantslastel kokku 70.000 ja wenelastel 128.700 inimest surma. Kui siia juurde weel neid arwata, kes sõjaajal haiguste läbi otja sawad, siis tõuseb Krinni sõja läbi langenute arw wenelastel 256.000 ja waenlastel 252.000 mehe peale.

Siis on weel admirali Istomina ja kapt. Georgowskoy fängid wereplekkidega faetud, kui wäiksed rooste plekid weel näha, kus nad lahingus haawatult wiimsed minutid mööda saatnud. Muuseumi ees seisab jällegi faks mälestusfamaft, mis Kornilowi ja teine admiral Nahimowi surmawalt haawata saanud kohta aastal 1855 meelde tuletawad.

Rõige rohkem langes Sewastopoli all: waenlased faotafiwad 54.000 ja wenelased 120.670 meest. Siin fulutafiwad waenlased 1.356.000 fuurtüki ja granati-fuuli ehk lõhkewat pommi ja 28 miljoni patroni; wenelased omalt poolt 16½ miljoni patroni ja 1.027.000 fuurtüki fuuli ja pommi. Mõlemil pool fulutati kokku 4½ miljoni puuda püsfirohtu. Üheainsa „Malahowi künka“ tormiga wõtmise mafjis waenlastel 573 ohwitseri ja 9.576 soldati elu ja wenelaste

362 ohwitseri ja 11.690 soldati elu; nii lan-
ges ühel päeval 23.000 meest.

Role laastaw oli ka Plewna wõtmine Türgi
sõja ajal 1877. aastal. Üks polk kaotas roodu-
juhatajatest 14 ja 117. polk kaotas 49 prots.
ehk poole terwest kogust, mõni polk 60 protsenti
ja koguui 75 prots.

Role palju mehi wiimad sõja ajal haigused
hauda. Rõige selgem nähtus on siin suur Na-
poleoni sõjakäik Wenemaale. Ta tõi Wenemaale
üle Nemani jõe 363.000, tagasi ainult 8,000
meest. Nii sai siis terve 355 tuhat meest Napo-
leoni wäest surma, enamasti külma ja haiguste
pärast. Krimmi sõja ajal jäi 324.000 meest
haigeks ja suri ära 37.500 meest. Iga 15 me-
hest sai üks surma, aga iga neljast mehest üks
haawata, ja iga 9 mehest jäi üks haigeks.

Mitte eemal „Malahowi küinkasi“ pahemal
pool wäheldase müüri peal tahes kohas, on
siniise kirjaga, mis esimese linna peale lastmist
5. okt. tähendab, kirjutatud: «Французы 1855.
году».

Wähe edasi mäenõlwakul, „Sabalkanski
batarei“ juures, hulga maa-aluste keldrite kohal,
paistab mälestusetasammas-piramide Sngermann'i
kiwidest ja nelja äralehwitud kiwist kolm Geor-
giewski risti, samba otsas kiwi sisse kiri raiutud:
«Селенгилскій рефутъ 1855». Sealst kohalt

olla fild üle mere lahe käinud, mis wiis miljoni rubla maksuma läinud.

Üle mere lahe kolmandama mäe rinnaul, kus üks osa linna ja madruste kasarmud asuwad, on „Wennaste furnuaed“ raske malm wärawaga ja jämeda üheülbilise tabeli kirikutorniga. „Wennaste furnuaed,“ mis kui tihe puiestif wälja näeb, waatab kurwalt läbi Krimmi waitse ja sooja õhu, linna peale, kui tahaks endiseid aegu meele tuletada, on koht kus üle 100.000 sõjameest ühe Sewastopoli linna kaitsemisel surmanesse suigutati ja nüüd 100—150 mehenal wennalikult ühendatud haudades, mullas, ristide ja kivistammaste all puhkawad. Ei ole neil linnas nime ega mälestuse laudasid, nad oliwad tööriistad neile kasuta tule ees.

Malnikowi plats, kus prantslaste laager oli, on nüüd Rudolfowi mägi ja Belostoki polgu kasarmud; sealt on wäga ilus waade linna ja Krimmi peale, kuna ühel pool meri mustendab, iseäranis õhtul, kui tuled põlewad, sest linna kui ka majasid, suurest peale kuni pisikesse utini, walgustab elekter, kes Sewastopoli uhtus on ja petroleumi kõrwale tõrjub.

Ajalooline bulwar, kuhu linna käre ei kosta, filkawad rõõmsa nägudega lapsed, kuna wanemad waadeldes filmad ringi käia lasewad, kus iga kiwi, küngas, põesjas ja puu ajalooline-mälestus on. Ei saa unustada, et siin kord suurtüki-kuulid

muhisedes linna jooksiwad, müüriki maha purustasiwad ja weri ojana woolas. Kus enne sõjatrummid ja märguwiled kohutawalt kõrwu lutsustasiwad ja püüsiwuulid omakseid maha tapsiwad, seal on nüüd õhtutel mahedaid muusika-heliseid ja lõbusat naeratust kuulda.

Märgata oli, et sewastopolased ei armasta kaua õhtustel tundidel Ajaloolise bulwaril wiibida, sest et siin sõja toleduste jäljed weel täna, teidreid ja haua-künkaid selgesti tunda on.

Mitte wäga kaugel Sewastopoliist on weel ilusamad linnad Simferopol ja Melitopol, kus ka palju Gesti lasti elawad, ja mööda ilusat Krimmi on mere ääres wäga ilus suwitusekoht Jalta. Koht on jällegi mägine, suwemajade lai rida katab mereäärest mäetippu kuni kaldani, sinetawa mereni, kus tihti mere wallatumad laened wastu kallast ja elumaja seinu uhwad.

Wärsta kolm-neli Jaltast on Wene-Schweitsi Keisri palee „Liwadia,“ kus Keiserlik Rõrgus perekonnaga ülekõige wiibida soowiwad. Sõita saab Jaltasse ainult laewaga Mustamere pinnal ja Sewastopoli wahet ühisus „Ekspress“ automobilidega. Raudtee, mis Sewastopoliist Jalta tehasse, jõuab alles aasta pärast lõpule, sest et mõnes paigas tunnelite läbikaewamine töötamist takistab.

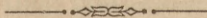
*

*

*

Tahtsin Türki minna ja olingi Konstantinopoli all, aga nii palju nägingi seda mitme-naese pidamise riigi peal'inna, et selle laewa pealt, kellega sõitsin, tagasi teise peale pidin minema, mis juba Wenemaale minemiseks walmis oli. See sündis Türgi ülemuse käsul ja kuulul. Minu küsimise peale, miks Türgi herrad endid minu pärast tülitawad, ei saanud ma muud wastust, millest ma waewalt aru sain, „Ei ole iseäralikku tofumentu ja meil on praegu sõda;“ rahwas oli ka tõega sõja pärast nähtawasti ärewuses. Mul ei jäänud ka muud üle kui astu laewa ja pühi tagasi, ainult tõntsi katustega majade nägemisega leppides, mis sadamast waadates kõrgel mäe peal olivad, öeldi mulle, see oliagi Konstantinopol. Türgimaa on waene ja riiakas riik, kust neid palju Wenemaale (iseäranis nüüd sõja ajal) rändawad, nii et seal teistel rahwastel midagi teha ei ole.

Türgi rahwas on tugewa tehaehitusega ja tareda wäljanägemisega inimesed. Kes Wenemaal nimelt Mustamere äärsetes linnades: Odesjas, Sewastopolis, Empatorias jne. saia, kalja, leiwa ja wõerastemajapidajad on. Kui juba taskus küll on, siis minnakse herrastena üle mere kodumaale tagasi.

A. Stieglitz'i

Kudumise-äris

Tartus, Riia u. 3 ja 25-a.

wõetakse tellimisi wästu ja walmistatakse kõige
uuema moodi järele igasugu kudumisetöösid,
nagu kampsonid, ülijakid,

trikko-ülifonnad,

spordi-ülifonnad,

sukad jne. Töö headuse ja korraliku täitmise
peale pannaakse suurt rõhku.

**Walmistöösid on igal ajal
saada.**

Minu kudumise tööstuse

kursused

algawad iga kolme kuu pärast wäljamaalt
tulnud jõudude juhatusel.

Õpilased wõiwad ennaft igal ajal üles
anda. Kursuse-maks kolme kuu eest 15 rbl.

Wastatakse ka kirjalikkude küsimiste peale.

A a m a t u d,
mis J. G. Meigas'e kirjastusel ilmunud:

1) Kus on õnn? Uudisjutud. H. 10 f. 2) Siin on õnn? Kirjut. L. M. Franzdorf. H. 10 f. 3) Rahelordne armastus h. 10. kop. 4) Noorerahwa sõber. Toim. J. G. Meigas. H. 10 f. 5) Võbus töörahwa laulik. 70 praeguse aja lauletawat laulu h. 15 f. 6) Apostel Toomas Casarian. H. 5 f. 7) Onnetu onu. Ilus jõulukutt lastele. H. 5 kop. 8) Jeesuse ristist, ehk puu kolmest seemneterast. H. 5 kop. 9) Otsapuu õied. R. Rajala tunde luuled. H. 10 f. 10) Tartust — Konstantinopoli h. 10 f.
Saada igal pool.

Kui teil

raha kallid on, siis ostke kõik jahu, kohvi ja heeringad, J. Hermann'i kauplusest, **Kauba-
hoowis 18**, kust Teie tõesti suure hinnanalandusega saate.
Wastu suurt Gens'i
maja.

Tartus.

Ä m m a p r o u a

A. Willmann,

Keiserliku Peterburi institudi lõpetanud,
annab naesterahwastele nõuu ja abi ja
paneab kaitserõugeid.

**Tartus, Raatuse uul nr.
10, krt. 4.**

S. Kaplan & Press'i

Riiete magasin

Tartus, Aleksandri uul.
nr. 8/10.

===== Asutatud 1878. =====

Ladus on alati moodsaid meeste-
ja naesterahwaste riideid, pesu,
blusesid, sukad, sokid, põlled,
schlipsid j.n.e.

=====

Palume meie suurt väljawa-
likut lahkesti vaatama tulla.

S. Kaplan ja Press.

Wannutatud adwokat

A. Willmann

Riias,

Maria u. 33, krt. 1.

Tähelepanemiseks.

K. Laas'i uuri ja seinakellade kauplus
Tartus, Poodi uul. nr. 7, vastu kaubahoowi.

Kõikfuguseid meeste- ja naesterahwa tasku uurisid ja kettisid, äratuje ja seinakellasid, regulatorisid kõige parematest wabrikuteist: Kõik minu juurest ostetud uurid ja seinakellad saawad enne müümist läbi waadatud, et hea ja õige käimine on.

Tähendusels.

Paranduse tööde kohta olen mitmed aastad juba töötanud rahwa kiituse järel kõige paremini, siis tahan ka laiemalt kuulutada rahwa soowi peale, sest et rahwas ise minu töö üle on kiitust awaldanud.

Uupakklikult uurmafer K. Laas.
Tartus, Poodi uul. nr. 7.

Teatan austatud publikumile, et mina
restorani „Waldschlösschen“
wõerastemaja «Jakori» ruum., Holmi uul. 17
uuesti awanud olen.

Kööök, iseäranis korraldatud lõunad, õhtu
söögid; väga soovitaw üliõpi-
lastele; wälja- ja wenemaa weinid, õlu pa-
rematest wabrikutest, kabinetid ja
===== rahuloldawad hinnad. =====

Austusega **J. Kerewares.**

A. P l a k s'i kaapa-kauplus.

Tartus, Kaubahoomis nr. 37

Odesja wõerastemaja wastu, weepumba juures.

Soowitan oma austatud kaubatarwitajatele omas äris
kõige paremast materjalist walmistatud:

Meeste-, naeste- ja laste-saapaid ja kingi

mitmewärwilisest nahast ja riidest, kõige lihtsamaid kui ka kõige
peenemaid; iseäranis õige tugewaid juhtsäärisaapaid
ja moodurikkaid gamassijaid ja kingi; Peter-
buri Wene-Amerika gummigaloshijaid suures
väljawalikus. Uute saabaste peale saawad tellimi-
sed wastu wõetud ja parandamisest ruttu ja korrali-
kult tehtud.

Kaup on hea ja hinnad odawad.

**Palun minu wauu ja uusi sõpru mind lahkesti waa-
tama tulla.**

„Kiir“

ilmus 15 juunist Narvas

üks kord nädalas — igal Reedel.

Kiir'e eesmärk on — laiemate rahwasti-
tide iseteadlik liikumine ja tegewus,
waimline ja majandusline edenemine.
Selles sihis toob leht rahwalikus, kõi-
gile arusaadawas keeles juhtkirju ühis-
eluliste ja poliitiliste küsimuste kohta,
ja sõnumeid ning teateid kodumaalt,
Venemaalt ja väljamaalt.

Kiir'el on kodumaal, Venemaal ja wäl-
jamaal kirjasaatjaid ja kaastöölisi.

Tellimise hind.

postiga :	postita
aast. 1 r. 50 f.	aast. 1 r. — f.
$\frac{1}{2}$ " — " 80 "	$\frac{1}{2}$ " — " 50 f.
$\frac{1}{4}$ " — " 40 "	$\frac{1}{4}$ " — " 20 "
$\frac{1}{12}$ " — " 15 "	$\frac{1}{12}$ " — " 8 "

Üksiku numbri hind 2 kop.

Kõigile tellijatele saadetakse juba ilmunud
nr. järele. Tellimisi võib ka postmarkides
saata.

Kuulutuste hinnad :

petit rea ruum teisel ja kolmandamal le-
heküljel 10 kop neljandal leheküljel 5 kop.
— Wäljaspool Narwa linna, Eesti ja Ri-
wimaad on kuulutuste hind kahewõrdne.

Wastutaw toimetaja ja wäljaandja

A. Arm.